

Opis źródła:

Przedstawiane źródło to list ułożony najpewniej wczesną wiosną 1147 r., w imieniu biskupa krakowskiego Mateusza i palatyna wrocławskiego Piotra Włosta, a będący odpowiedzią na inny list, autorstwa Bernarda z Clairvaux, duchowego wodza ówczesnej, chrześcijańskiej Europy. W tym czasie książęta polscy mieli się znajdować na wyprawach podczas II krucjaty. List słynnego cystersa został przywieziony do Polski przez jego współbrata Acharda, który odwiedził Polskę w związku z fundacją opactwa w Jędrzejowie. Jak można wnioskować, Bernard zapytywał, czy biskup krakowski jako zarządca diecezji graniczącej ze schizmatyczną Rusią, dostrzegąby możliwość akcji misyjnej na tym obszarze, która w konsekwencji mogłaby doprowadzić do powrotu Rusi do Kościoła rzymskiego. List Mateusza zaczyna się od formuły powitalnej i podniosłej laudacji adresata. Problematyka pisma koncentruje się przede wszystkim wokół kwestii podjęcia misji katolickiej na Rusi. Biskup krakowski opowiada o złym stanie religijności Rusinów, stąd prośba o przyjazd Bernarda do Polski i osobiste pokierowanie misją na Rusi i podjęcie moralnej naprawy Słowiańszczyzny. List dowodzi, że jego autorowi nie brakowało ani szerszych horyzontów europejskich, ani dobrego wykształcenia literackiego. Wspomniany w liście komes Piotr Włostowic był żonaty z Rusinką Marią, krewną Zbysławy, czyli pierwszej żony Krzywoustego. Stanowiło to podstawę, aby w przypadku dojścia misji do skutku, odegrał rolę pośrednika. Nie obce mu były także stosunki z zachodem. Tadeusz Manteuffel uznał list za dowód na istnienie planów szerokiej akcji misyjnej kościoła łacińskiego w Europie wschodniej¹.

Miejsca wydania i polskie tłumaczenia:

Pez B., *Codex diplomatico-historico-epistolaris*, Augustae Vindelicorum et Graecii 1729, t. 5, cz. 1 (VI), nr 125, szp. 360–361.

List Mateusza biskupa krakowskiego do św. Bernarda o nawracaniu Rusi, wyd. A. Bielowski, w: *Monumenta Poloniae Historica*, t. 2, Lwów 1872 (facsimile: Warszawa 1961), s. 15–16

---

¹ T. Manteuffel, *Papiestwo i cystersi ze szczególnym uwzględnieniem ich roli w Polsce na przełomie XII i XIII w.*, Warszawa 1955, s. 69; M. Plezia, *Dzieje środowiska umysłowego w Krakowie przed założeniem uniwersytetu*, w: Tenże, *Od Arystotelesa do Złotej Legendy*, Warszawa 1958, s. 416; Z Budkowa, *Mateusz, biskup krakowski*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 20, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1975, s. 195; M. Plezia, *Najdawniejsze echa poezji Horacego w literaturze polskiej*, „Roczniki Komisji Historycznoliterackiej” 1987, vol. 24, s. 33, 35; M. Plezia, *List biskupa Mateusza do św. Bernarda*, w: *Prace z dziejów Polski feudalnej ofiarowane Romanowi Grodeckiemu w 70 rocznicę urodzin*, red. Z. Budkowa, Warszawa 1960, s. 132; B. Kürbis, *Cystersi w kulturze polskiego średniowiecza. Trzy świadectwa z XII wieku*, w: *Historia i kultura cystersów w dawnej Polsce*, red. J. Strzelczyk, Poznań 1987, s. 323–324, 327; T. Michałowska, *Literatura polskiego średniowiecza: leksykon*, Warszawa 2011, s. 483–484.

Kodeks dyplomatyczny Śląska, wyd. K. Maleczyński, t. 1, fasc. 1, Wrocław 1951, nr 17, s. 43–46.

Plezia M., *List biskupa Mateusza do św. Bernarda*, w: *Prace z dziejów Polski feudalnej ofiarowane Romanowi Grodeckiemu w 70 rocznicę urodzin*, red. Z. Budkowa, Warszawa 1960, s. 124–128.

Kürbis B., *Cystersi w kulturze polskiego średniowiecza. Trzy świadectwa z XII wieku*, w: *Historia i kultura cystersów w dawnej Polsce*, red. J. Strzelczyk, Poznań 1987, s. 323–326.

Kürbis B., *Na progach historii, II: O świadectwach do dziejów kultury Polski średniowiecznej*, Poznań 2001, s. 224–227.

Miejsce przechowywania źródła:

Oryginał, jak i kopia (z jednego z kodeksów klasztoru norbertanów w Windbergu w Bawarii), która stanowiła podstawę pierwszego jego wydania w XVII w. zaginęły.

Tekst źródła:

B. Kürbis, *Cystersi w kulturze polskiego średniowiecza. Trzy świadectwa z XII wieku*, w: *Historia i kultura cystersów w dawnej Polsce*, red. J. Strzelczyk, Poznań 1987, s. 323–326.

Bernardowi z Bożej łaski opatowi klarewaleńskiemu, mężowi dostojnemu i wielebnemu, godnemu wszelkiej pochwały i znakomitemu zasługą świętości.

Mateusz z tejże łaski biskup krakowski i komes [*Polski*] Piotr, u których [ta sama łaska] sprawia, aby przynosili owoce.

Dzięki składamy naszemu Bogu, dzięki nieskończone, skoro wzbudził naszym czasem was takiego, o chwało i ozdobo opatów, którego staranie o wszystkie kościoły na kształt wybranego naczynia nigdy przenigdy niech nie ustanie, którego niech niemoc innych do podobnej niemocy zniewoli; którego zasługami Bóg całemu okręgowi ziemskiemu niezasłużenie darzy hojnie wszelkim dobrem, którego prośbą ułagodzony sędzia wyrok odwołuje i aby od razu nie zgładzić grzeszników, gniew [swój] zawiesza, ku przebaczeniu.

Umilowany wasz syn mistrz Achard z waszej strony nas się radził czy mógłby kto [...] i niezbożne obrządki Rusinów i obyczaje ich wyplenić.

A przecież mógłby, Panie, mógłby, lecz mógłby tylko ten człowiek, w którym byłaby mocna łaska.

Ufamy bowiem w Panu Jezusie, że gdyby tu był opat klarewaleński, [to on] mógłby zdziałać to dobro.

Naród bowiem ów ruski, liczny niby gwiazdy, nie dochowuje zasad prawdziwej wiary ani przepisów prawdziwej religii.

Nie zważając, że poza Kościołem katolickim nie ma miejsca na prawdziwą ofiarę nie tylko w ofierze Ciała Pańskiego, lecz także w odtrąceniu małżeństw i w powtórny udzielaniu chrztu [*dorosłym*] i w innych sakramentach Kościoła widomie szpetnie kuleje.

Tak przesiąknięty rozmaitymi błędami, co więcej, zgoła heretycką przewrotnością od początku swojego nawrócenia Chrystusa przecież tylko imieniem wyznaje, czynami zaś całkowicie się wyrzeka.

Nie chce bowiem być zgodny ani z łacińskim ani z greckim Kościołem, lecz odrębnie, oddzielony od obu, wymieniony naród komunikuje nijakim uczestnictwem w sakramentach.

Wasze przenikliwe przepowiadanie przecięłoby to wszystko podwójnym ostrzem, gdyby Duch Święty was natchnął, aby odwiedzić ten lud.

Nie tylko na Rusi, która jest jak drugi świat, ale także w Polsce i w Czechach, albo według potocznego określenia na Słowiańszczyźnie, która wiele krajów obejmuje, uczynicie przyjemnym Bogu tak wielki owoc, by usłyszeć później od Niego: „Dobrzeć sługo dobry i wierny”.

[...] albo z pewnością wszyscy, albo prawie wszyscy, jak ufamy, nakładając uszu was posłuchają.

Racz przeto miły ojcze, [*ty*] który oświeciłeś inne kraje i nasze oświecić ciemności: racz nieokrzesanych Słowian pouczać na drodze [dobrych] obyczajów i zasad życia; racz obecnością swoją zagościć w lodowatej strefie, aby na przyjście naszego opata straszliwe zimno północy tchnieniem południowego wiatru i płomieniem Wulkanu, aby nie ogładzone barbarzyństwo waszymi naukami zostało okrzesane, aby nieczłowieczy ludzie waszą umiejętnością dali się ugłaskać, by pod jarzmem Pańskim się uciszeli.

Skoro bowiem przesławną chwałą i Tracki Orfeusz i Tebański Amfion wpisani są w niebo i gwiazdy, i za geniusz proroczy ich się sławi i w pieśni po śmierci żyją, skoro jeden i drugi lasy i kamienie, to jest leśnych i kamiennych ludzi ugłaskał pieśniami liry i do poddania się prawu zmusił – o ileż bardziej mamy nadzieję, że świątobliwy opat pojedna z Chrystusem ludy dzikie i okrutne.

On, który jest i głosicielem Ewangelii i lampą w domu Pańskim i Bożej woli tłumaczem i lepszym od Orfeusza [*wieszczem*] i jest świetny najwyższą wiedzą, i mądrością niebieską wyposażony i darem wszystkich charyzmatów i łaską naznaczony.

Jakimże więc gorącym życzeniem ja i komes Piotr, mąż wokół służby Bożej (kultu) Kościoła i religii najbardziej zabiegliwy o wasze przybycie, miły ojczy, błagamy, ten tylko jest świadkiem, kto zna tajniki serca.

I nie tylko my sami wyglądamy opata klarewaleńskiego: wszyscy razem, bogaty i biedny, szlachetnie i nieszlachetnie urodzeni, chłopcy i dziewczęta, starcy z młodzieżą na równi wyczekują.

Opata wszelki stan i wiek wzywa, za opatem wzdycha płeć wszelka i każdy stan, wszyscy Polacy i wszystkich pragnienia.

Słowniczek pojęć:

Bernard z Clairvaux – święty Kościoła katolickiego i anglikańskiego:

<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Bernard-z-Clairvaux;3876408.html>

Mateusz – biskup krakowski: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Mateusz;3938594.html>

Piotr Włostowic – polski możnowładca, wojewoda:

<https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/piotr-wlostowic-zm-prawdopodobnie-1151-komes-wroclawski-palatyn>

Achard z Clairvaux – uczeń Bernarda z Clairvaux, błogosławiony Kościoła katolickiego:

[https://pl.wikipedia.org/wiki/Achard_z_Cclairvaux](https://pl.wikipedia.org/wiki/Achard_z_Clairvaux)

Orfeusz – tracki pieśniarz i poeta: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Orfeusz;3951649.html>

Amfion – syn Zeusa, grecki muzyk i poeta:

<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Amfion-i-Zetos;3868686.html>

Pytania do źródła.

Pytania dla uczniów szkoły średniej (poziom podstawowy):

1. Do jakich zasług Bernarda z Clairvaux nawiązuje adresat w laudacji listu?
2. Co było celem misji podjętej przez Acharda?
3. W jaki sposób biskup krakowski przekonywał opata Clairvaux do osobistego udziału w misji ruskiej?
4. Jaki był stosunek Kościoła do powtórnego udzielania chrztu dorosłym?
5. Wyjaśnij słowa: „Tak przesiąknięty rozmaitymi błędami, co więcej, zgola heretycką przewrotnością od początku swojego nawrócenia Chrystusa przecież tylko imieniem wyznaje, czynami zaś całkowicie się wyrzeka”.

Pytania dla uczniów szkoły średniej (poziom rozszerzony): pytania dla poziomu podstawowego, a ponadto:

1. Jakie znasz z historii średniowiecza przypadki kilkukrotnego przyjmowania chrztu? Z czego one wynikały?

Literatura pomocnicza:

Bieniek S., *Piotr Włostowic. Postać z dziejów średniowiecznego Śląska*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1965, s. 75–76.

Budkowa Z., *Mateusz, biskup krakowski*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 20, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1975, s. 194–195.

Cetwiński M., *Jak Piotr Włostowic króla Rusi pojmał w niewolę*, Wrocław 2021, s. 9–17.

Kiełtyka S., *Święty Bernard z Clairvaux*, Kraków 1984, s. 260–261.

Plezia M., *Najdawniejsze echa poezji Horacego w literaturze polskiej*, „Roczniki Komisji Historycznoliterackiej” 1987, vol. 24, s. 33, 35.

Plezia M., *Palatyn Piotr Włostowicz. Sylwetka z dziejów Śląska w XII wieku*, Warszawa 1947, s. 57–58.

Zieliński A., *Opat krzyżowców – święty Bernard*, Warszawa 2005, s. 123–124.

Najważniejsze cezury.

Omawiany list biskupa Mateusza został napisany w 1147 r. W tym roku miał miejsce udział księcia Mieszka Starego w krucjacie Albrechta Niedźwiedzia na ziemie Słowian połabskich, a Bolesława Kędzierzawego u boku Rusinów na ziemie Prusów. Wówczas także Portugalczycy pod wodzą króla Alfonsa I Zdobywcy odbili Lizbonę z rąk muzułmańskich Maurów. W czasie trwającej w tym czasie II wyprawy krzyżowej dochodzi do bitwy pod Doryleum, w wyniku której armia seldzucka pokonała wojska niemieckiego króla Konrada III. W tym samym roku miał miejsce duży najazd Normanów na Grecję, w wyniku czego spustoszone Korfu, Korynt i Teby.